PRAWARUN AGRICULTURAL JOURNAL

https://li01.tci-thaijo.org/index.php/pajrmu/index

บทความวิจัย

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านหัวบึง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

เฉลิมกิตต์ ภูลวรรณ[1*] และ ไกรเลิศ ทวีกุล[2]

[1]สำนักงานเกษตรอำเภอโกสุมพิสัย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม 44140*

[2]สาขาวิชาการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40002

ข้อมูลบทความ

Article history

รับ: 16 สิงหาคม 2564

แก้ไข: 10 ธันวาคม 2564

ตอบรับการตีพิมพ์: 26 กุมภาพันธ์ 2565

ตีพิมพ์ออนไลน์: 27 มิถุนายน 2565

คำสำคัญ

ป่าชุมชน

การจัดการ

การมีส่วนร่วม

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทชุมชนบ้านหัวบึงและบริบทป่าชุมชนบ้านหัวบึง การมีส่วนร่วมของชุมชน แนวทางพัฒนาการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม และการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของประชาชนบ้านหัวบึง หมู่ที่ 9 ตำบลทรายมูล อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed–Method Research) เก็บข้อมูลจากประชาชนจำนวน 113 ครัวเรือน ในเดือนตุลาคม–ธันวาคม 2562 โดยใช้แบบสัมภาษณ์ และการจัดเวทีชุมชนเชิงปฏิบัติการโดยใช้เทคนิคกระบวนการแบบมีส่วนร่วม Appreciation Influence Control (AIC) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ผลการศึกษาพบว่า บ้านหัวบึงตั้งอยู่ที่ หมู่ 9 ตำบลทรายมูล อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ก่อตั้งหมู่บ้านขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. 2442 มีพื้นที่อาศัย 62 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 883.24 ไร่ และที่ดินสาธารณะประโยชน์ 124 ไร่ โดยป่าชุมชนบ้านหัวบึงมีเนื้อที่ 80–0–9 ไร่ มีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย สภาพป่าเป็นป่าดิบแล้ง ไม้ที่พบส่วนใหญ่ได้แก่ ยางนา เต็ง รัง ตะเคียนหิน มะเดื่อกวาง และมีบ่อน้ำผุดกลางป่าชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน พบว่า การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติงานและการมีส่วนร่วมด้านการติดตามและประเมินผลอยู่ในระดับมาก ส่วนการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เพื่อประกอบพิธีกรรมและประโยชน์จากบ่อน้ำผุดมากที่สุด และแนวทางพัฒนาการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยการจัดทำเวทีชุมชนและได้แนวทางการพัฒนาในรูปแบบของการจัดสร้างตลาดขายสินค้าเกษตรและของป่าหน้าป่าชุมชน

บทนำ

ป่าชุมชน คือ ป่านอกเขตป่าอนุรักษ์หรือพื้นที่อื่นของรัฐ ที่ได้รับอนุมัติให้จัดตั้งเป็นป่าชุมชน โดยชุมชนร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น หน่วยงานรัฐ องค์กรเอกชน เข้ามามีส่วนเกี่ยวกับในการอนุรักษ์ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษา ตลอดจนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชน อย่างสมดุลและยั่งยืน ในประเทศไทยมีป่าชุมชนทั้งหมด 11,114 โครงการ มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 6,085,188 ไร่ 58 งาน โดยภาคเหนือมีเนื้อที่ป่าชุมชนมากที่สุด รองลงมาคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีเนื้อที่ 1,411,749 ไร่ 3 งาน (Community Forest Management Office, 2018a) โดยป่าชุมชนแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ 1) ป่าชุมชนดั้งเดิม 2) ป่าชุมชนแบบพัฒนา โดยพัฒนาการของป่าชุมชมได้แบ่งออกเป็น 1) ป่าชุมชนที่เริ่มโดยชุมชม และ 2) ป่าชุมชนที่ริเริ่มโดยหน่วยงานภายนอก (Komol, 1992)

ป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงพื้นที่เป็นโคกดอน โดยมีวัตถุประสงค์การใช้ประโยชน์หลายรูปแบบ เช่น รักษาไว้เป็นที่อยู่ของวิญญาณบรรพบุรุษที่เรียกกันว่า “ป่าดอนปู่ตา” ใช้เพื่อเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมหรือ

*Corresponding author

E-mail address: cphulawan@gmail.com (C. Phulawan)

Online print: 27 June 2022 Copyright © 2022. This is an open access article, production and hosting by Faculty of Agricultural Technology, Rajabhat Maha Sarakham University. https://doi.org/10.14456/paj.2022.6

สถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา ได้แก่ ป่าช้า หรือ วัดป่า โดยทั่วไปป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรัง โดยมีลักษณะลักษณะเป็นป่าโปร่ง มีต้นไม้ขนาดเล็ก และขนาดกลาง พันธุ์ไม้เด่นอันเป็นไม้ดัชนีประกอบด้วยไม้ในวงศ์ยาง ฤดูแล้งจะผลัดใบ และมีไฟป่าเป็นประจำ โดยป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีทั้งป่าบก ป่าบุ่ง และป่าทาม ซึ่งเป็นป่าในพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทหนึ่ง ชาวบ้านรักษาป่าชุมชนไว้เพื่อเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ เช่น หน่อไม้ เห็ด ไข่มดแดง ผักหวาน ไม้ใช้สอย และเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ป่าชุมชนจึงมีความสำคัญทั้งทางด้านกายภาพและด้านวัฒนธรรมต่อชุมชน (Royal Forest Department, 1999)

ป่าชุมชนบ้านหัวบึงเป็นป่าชุมชนอีกแห่งหนึ่งที่ชุมชนได้อนุรักษ์หวงแหนป่าชุมชนให้เป็นแหล่งพึ่งพาของคนในชุมชน ใช้เป็นแหล่งอาหารในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ รวมไปถึงใช้ในประโยชน์ทางด้านจิตใจของชุมชนทั้งด้านประกอบพิธีกรรมและการใช้เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ โดยตั้งอยู่ที่ บ้านหัวบึง หมู่ที่ 9 ตำบลทรายมูล อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น มีเนื้อที่ประมาณ 88 ไร่ ได้รับอนุมัติโครงการป่าชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2556 สภาพป่าเป็นป่าดิบแล้ง มีพรรณไม้ที่พบได้แก่ ไม้ตะแบก ยางนา แดง ประดู่ มะกอกเกลื้อน เป็นแหล่งซับน้ำ มีน้ำใช้ตลอดปีโดยมีพื้นที่ชุ่มน้ำรอบ ๆ แหล่งน้ำซับประมาณ 3 ไร่ โดยชาวบ้านเรียกว่าบ่อน้ำผุด มี ไลเคนส์ เฟิร์น มอส ผักกูด ขึ้นอยู่บริเวณแหล่งซับน้ำ บ่อน้ำผุดนี้เกิดขึ้นกลางป่าชุมชนแห่งนี้มาแล้วกว่า 100 ปี เป็นแหล่งน้ำที่ใช้ทั้งการบริโภคและเกษตรกรรมของชุมชน (Community Forest Management Office, 2018b)

ป่าชุมชนบ้านหัวบึง มีความหลากหลายของสมุนไพรและของป่า เช่น ว่านพญางูเขียว พายสะเมา นางแซง เป็นต้น และมีเส้นทางศึกษาธรรมชาติที่ชัดเจน เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติให้แก่ประชาชน และผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องป่าธรรมชาติยจึงได้รับรางวัลคนรักษ์ป่า ประจำปี พ.ศ. 2558 โดยกรมป่าไม้ และรางวัลสื่อสารวัฒนธรรมด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมดีเด่นปี พ.ศ. 2560 โดยมหาวิทยาลัยขอนแก่น

ด้วยลักษณะของป่าชุมชนที่มีความสมบูรณ์ทางด้านชีวภาพทำให้เป็นที่แหล่งสำคัญที่ให้ประโยชน์กับชุมชน และเป็นแหล่งประกอบกิจกรรมทางวัฒนธรรมรวมทั้งความเชื่อของชุมชน พร้อมทั้งเป็นแหล่งน้ำผุดธรรมชาติที่ชุมชนได้อาศัยในการอุปโภคบริโภคด้วยประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ จึงทำให้ผู้วิจัยอยากทราบการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหัวบึง โดยอยู่บนพื้นฐานความต้องการและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านหัวบึง เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านหัวบึง รวมทั้งแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการและการใช้ประโยชน์ที่เหมาะสมและยั่งยืน ที่จะสามารถขยายผลสู่การจัดการป่าชุมชนอื่น ๆ ด้วย

อุปกรณ์และวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed–method research) เก็บรวบรวมข้อมูลข้อมูลจากประชากรจำนวน 113 ครัวเรือน ในเดือนตุลาคม – ธันวาคม 2562 โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบสำรวจพรรณไม้ แบบฟอร์มการจัดเวทีชุมชนเชิงปฏิบัติการโดยใช้เทคนิคกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม Appreciation influence control (AIC) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ อธิบายค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด และค่าต่ำสุดของข้อมูล

ผลการวิจัย

1. บริบทชุมชนบ้านหัวบึงและบริบทป่าชุมชนบ้านหัวบึง

1.1 ประวัติความเป็นมาบ้านหัวบึง

จากการศึกษาพบว่าได้มีการก่อตั้งหมู่บ้านขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. 2442 โดยมีการอพยพมาจาก สองหมู่บ้านที่อยู่ใกล้กัน คือหมู่บ้านโคกล่ามและบ้านขามเรือน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านในปัจจุบันประมาณ 1 กิโลเมตร โดยสาเหตุที่เลือกก่อตั้งหมู่บ้านในสถานที่ปัจจุบัน เพราะมีแหล่งน้ำ มีหนองบึงและ มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ปัจจุบันบ้านหัวบึง หมู่ที่ 9 ตำบล ทรายมูล อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น มีพื้นที่เป็นพื้นที่อาศัย 62 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 883.24 ไร่ และที่ดินสาธารณะประโยชน์แบ่งได้ดังนี้ ดอนดงคำ 88 ไร่ หนองบึง 15 ไร่ ดอนดงน้อย 12 ไร่ ดอนปู่ตา 9 ไร่ โดยมีครัวเรือนทั้งหมด 157 ครัวเรือน

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไป มีความสูงของภูมิประเทศประมาณ 150–180 เมตร สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีลักษณะสภาพดินทั่วไปเป็นดินร่วนปนทราย บ้านเรือนส่วนใหญ่อยู่บนที่ดอนที่นามีทั้งที่ลุ่มและที่ดอน โดยมีลักษณะเป็นที่ราบลูกคลื่น ลาดชันสลับไปมาจากป่าชุมชนบ้านหัวบึง

1.2 ประวัติป่าชุมชนบ้านหัวบึง

ป่าชุมชนบ้านหัวบึง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 9 ตำบลทรายมูล อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งในอดีตหลังจากได้ก่อตั้งหมู่บ้านหัวบึงแล้ว ปราชญ์ในหมู่บ้านหัวบึงกล่าวว่า เมื่อปี พ.ศ. 2442 ความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงปู่สีทน กิตติปันโญ เป็นที่ยำเกรงของคนในชุมชนและรอบ ๆ ชุมชน เนื่องจากเชื่อว่าเป็นผู้มีเวทมนต์อาคมซึ่งได้ปฏิบัติธรรมได้เข้มแข็งถึงขั้นปฏิคาหกเป็นเนื้อนาบุญของญาติโยม หลวงปู่สีทน กิตติปันโญ ได้แสดงธรรมให้ญาติโยมโดยให้มีการรักษาน้ำ รักษาป่า ไม่ให้ตัดไม้ทำลายป่าถ้ามีการทำลายป่าต้นน้ำก็จะหายไปในที่สุด ผู้คนได้ฟังดังนั้นจึงเชื่อฟัง ไม่ตัดไม้ทำลายป่าที่สมบูรณ์ โดยเป็นคำสอนสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ป่าชุมชนบ้านหัวบึงจึงมีสภาพป่าที่สมบูรณ์จนถึงทุกวันนี้ ป่าชุมชนบ้านหัวบึงจึงเกิดขึ้นจากความร่วมแรง

ร่วมใจของราษฎรในชุมชนที่มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ หวงแหนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ประกอบกับพื้นที่ชุมชนแห่งนี้มีศาลปู่ตา เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชุมชนสักการะบูชา เป็นศูนย์รวมใจของชาวบ้านในชุมชนให้ช่วยกันดูแลรักษาป่า มีบ่อน้ำที่เกิดขึ้นกลางป่าชุมชนแห่งนี้มาแล้วกว่าร้อยปีแล้ว เป็นบ่อน้ำตามธรรมชาติที่เชื่อกันว่า เป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์มีน้ำผุดตลอดปี เป็นแหล่งน้ำที่ใช้ทั้งการบริโภคและการเกษตรกรรม และเป็นป่าชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายของของสมุนไพรและของป่ามีต้นมะเดื่อกวางขนาดใหญ่ซึ่งเป็นดัชนีบ่งชี้ถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ

การจัดตั้งป่าชุมชนบ้านหัวบึง เป็นที่สาธารณะประโยชน์หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) เลขที่ 49286 เนื้อที่ 88–0–9 ไร่ ได้รับการอนุมัติโครงการป่าชุมชนโดยกรมป่าไม้ เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2556 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการควบคุม ดูแล รักษาหรือบำรุงป่า พัฒนาสิ่งแวดล้อมและการใช้ประโยชน์ภายใต้หลักความยั่งยืนมุ่งหวังที่จะพัฒนาป่าไม้และสร้างความเข้มแข็งของชุมชนควบคู่กันต่อไป ชุมชนจะได้มีความสุข พร้อมด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ ดินและน้ำ ตลอดจนมุ่งหวังที่จะบริหารจัดการป่าอันเป็นประโยชน์ต่อการรับผลผลิตมาลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในครัวเรือน เป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของราษฎรในชุมชนให้ดีขึ้น เป็นแหล่งไม้ใช้สอย แหล่งเก็บหาของป่า แหล่งสมุนไพร และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน

ความสำเร็จของป่าชุมชนบ้านหัวบึง หลังจากที่จัดตั้งป่าชุมชนในปี พ.ศ. 2556 แล้ว เนื่องจากการที่ชาวบ้านร่วมมือร่วมใจในการดูแลรักษาป่าชุมชนบ้านหัวบึงจึงทำให้ป่านั้นมีความอุดมสมบูรณ์ส่งผลให้ได้รับรางวัลดังต่อไปนี้

1) รางวัลถ้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พร้อมเงินกองทุนอนุรักษ์ป่าชุมชน 100,000 บาท ในโครงการคนรักษ์ป่า ประจำปี 2558 ซึ่งได้รับรางวัลรองชนะเลิศระดับประเทศ จัดโดยกรมป่าไม้ และบริษัท ราชบุรี โฮลดิ้ง จำกัด

2) รางวัลรุกขมรดกของแผ่นดินใต้ร่มพระบารมี ของกระทรวงวัฒนธรรม ประจำปี 2561 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมต้นไม้พร้อมทั้งนำข้อมูลไปใช้ในการสืบค้นเผยแพร่และส่งเสริมให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

3) รางวัลโล่เชิดชูเกียรติผู้มีผลงานดีเด่นวัฒนธรรมสัมพันธ์ สาขานิเวศน์นิเวศวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2560 โดยมหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งมอบให้กับกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านหัวบึง เนื่องในวโรกาสคล้ายวันพระราชสมภพสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารีและ วันอนุรักษ์มรดกไทย เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2561

2. การมีส่วนร่วมร่วมในการจัดการป่าชุมชนและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านหัวบึง

จากการศึกษาพบว่าการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของชาวบ้านบ้านหัวบึงอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 2.27) ซึ่งในแต่ด้านแสดงใน Table 1 ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในด้านการค้นหาสาเหตุของปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 2.12

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนการอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 2.21)

3) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 2.44)

4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากป่าชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 2.28)

5) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 2.34)

จาก Table 1 แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านบ้านหัวบึงมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เนื่องจากการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านหัวบึงนั้น ได้จัดตั้งป่าชุมชนแห่งนี้มาเป็นเวลานานหลายปีจึงทำให้ชาวบ้านบางส่วนขาดความสนใจที่จะเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน หรือร่วมวางแผนงานต่าง ๆ รวมทั้งคิดว่ามีกรรมการป่าชุมชนที่ได้ทำหน้าที่ในส่วนนี้อยู่แล้วจึงทำให้บางครั้งชาวบ้านจึงไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้ แต่ยังคงให้ความสำคัญในเรื่องของการจัดการป่าชุมชนในภาคปฏิบัติอยู่ เนื่องมาจากการที่ลักษณะชุมชนบ้านหัวบึงเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมที่เน้นความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีสิ่งที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ต่อป่าชุมชนบ้านหัวบึงทั้งทางด้านแรงงาน สนับสนุนทุนทรัพย์ วัสดุและอุปกรณ์เพื่อดูแลรักษาป่าชุมชนของตนเอง รวมทั้งการเห็นถึงความสำคัญเรื่องของประโยชน์ที่ได้จากป่าชุมชน โดยเฉพาะบ่อน้ำผุด และศาลปู่ตาทั้งสองที่ชาวบ้านนั้นให้ความสำคัญอย่างยิ่ง ส่วนการใช้ประโยชน์จากการเก็บหาของป่าในป่าชุมชนบ้านหัวบึง ที่ยังเห็นได้ว่ามีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ในส่วนนี้อยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากการที่ป่าชุมชนบ้านหัวบึงมีกฎระเบียบที่ค่อนข้างเคร่งครัด และการจำกัดการเข้าใช้ประโยชน์ในส่วนนี้ ในด้านของการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลชาวบ้านมีส่วนร่วมในระดับมาก เนื่องจากชาวบ้านมีความสนใจในป่าชุมชนของตนเอง มีการเข้าร่วมสังเกตการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในป่าชุมชนของตนเอง

2.1 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

จากการศึกษาการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านหัวบึงของชาวบ้านบ้านหัวบึงจำนวน 113 รายในรอบปี 2562 พบว่ามีการประกอบพิธีกรรม 100.00 % มีการใช้ประโยชน์จากบ่อน้ำผุด 97.30 % มีการใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 85.80 % มีการเก็บผักป่า 60.20 % มีการเก็บเห็ดป่า 57.50 % มีการหาแมลงและผลผลิตของแมลง 54.0 % มีการเก็บผลไม้ป่า 18.6 % และมีการเก็บสมุนไพร 17.7 % ตามลำดับ (Table 2)

Table 1 Participation in community forest management in 5 aspects

Participation issues	level of participation		
	Mean[1]	S.D.	Interpretation[2]
1. Participation in the root cause of problems	2.12	0.57	Medium Level
2. Participation in planning	2.21	0.54	Medium Level
3. Participation in the operation	2.44	0.44	High Level
4. Participation in receiving benefits from community forests	2.28	0.39	Medium Level
5. Participation in monitoring and evaluation	2.34	0.54	High Level
Mean	**2.27**	**0.49**	**Medium Level**

annotation interpretation criterion

Mean 2.34 – 3.00 High Level

Mean 1.67 – 2.33 Medium Level

Mean 1.00 – 1.66 Low Level

Table 2 Types of utilization of community forests

Category	%
1. Perform a ritual	100.00
2. The benefits of spring water	97.30
3. Ecotourism	85.30
4. Picking wild vegetables	60.20
5. Mushroom picking	57.50
6. Find insects	54.00
7. Find wild fruit	18.60
8. Find herbs	17.70

Table 2 แสดงให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของชาวบ้านบ้านหัวบึง โดยใช้เป็นแหล่งอาหารในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ รวมไปถึงใช้ในประโยชน์ทางด้านจิตใจของชุมชนทั้งด้านประกอบพิธีกรรมและการใช้เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ โดยการใช้ประโยชน์ทางด้านอาหารและการประกอบอาชีพชาวบ้านบ้านหัวบึงเน้นการใช้ประโยชน์เพื่อการบริโภคเป็นส่วนใหญ่เนื่องจากมีกฎเกณฑ์ของป่าชุมชนในการเก็บหาของป่า และชาวบ้านยังต้องการอนุรักษ์พืชพรรณให้ขยายพันธุ์ไว้เก็บหาในปีถัดไปด้วย ซึ่งประกอบด้วยการใช้ประโยชน์ในการเก็บเห็ด โดยชาวบ้านเก็บเห็ดเพื่อการบริโภคในครัวเรือน และส่วนหนึ่งนำไปจำหน่ายสร้างรายได้เสริมแก่ชาวบ้านที่เก็บหาเห็ดในรอบปีที่ผ่านมา ลดรายจ่ายภายในครัวเรือนได้เป็นอย่างดี ส่วนการเก็บผักป่าส่วนใหญ่ใช้ในการบริโภคในครัวเรือน มีเพียงผักกูดเท่านั้นที่ชาวบ้าน นำไปจำหน่ายเนื่องจากมีปริมาณผักกูดตลอดทั้งปี เช่นเดียวกับการเก็บหาแมลงและผลผลิตของแมลงที่ส่วนใหญ่ใช้ในการบริโภคภายในครัวเรือนและแจกจ่ายเพื่อนบ้าน การเก็บหาผลไม้ป่าและการเก็บหาสมุนไพรมีการใช้ประโยชน์น้อยกว่าประเภทอื่น ๆ เนื่องจากไม่ได้นำมาใช้ในชีวิตประจำวันอย่างแพร่หลายรวมถึงการเก็บผลไม้ป่าชาวบ้านจะเก็บหาเมื่อถึงฤดูกาลและต้องการอยากรับประทานเท่านั้น และสมุนไพรในป่าชุมชนชาวบ้านเก็บหาและนำมาใช้เมื่อยามจำเป็น ส่วนใหญ่ใช้ยารักษาแผนปัจจุบันในการรักษาโรค สอดคล้องกับ Samat (2005) ที่รายงานว่าการจัดการป่าไผ่โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่โครงการพัฒนาดอยตุง อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงรายแสดงให้เห็นว่าชุมชนมีการพัฒนารูปแบบการจัดการป่าไผ่ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน โดยทางโครงการพัฒนาดอยตุงได้เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าไผ่ทั้งในด้านการกำหนดระเบียบและการจัดการเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าไผ่ ชุมชนมีการจัดการป่าไผ่ได้อย่างมีความเหมาะสมด้วยการกำหนดกติกาในการที่จะไม่ใช้ประโยชน์เกินกำลังการผลิตไผ่และสร้างจิตสำนึกร่วมกันของคนในชุมชนที่จะต้องดำเนินตามกติกาที่ร่วมกันสร้างไว้อีกทั้งชุมชนสามารถนำเอาความรู้และประสบการณ์ที่ได้ จากการดำเนินงานมาปรับปรุงและแก้ไขปัญหาร่วมกัน เพื่อพัฒนาความเข้มแข็งในการบริหาร จัดการทรัพยากรในท้องถิ่นต่อไปในอนาคต ซึ่งถือเป็นการเพิ่มขีดความสามารถของท้องถิ่นให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน การใช้ประโยชน์จากบ่อน้ำผุดชาวบ้านมีการใช้ประโยชน์เกือบทั้งหมดเนื่องจากเป็นแหล่งน้ำหลักของหมู่บ้านที่ใช้ในการอุปโภคและบริโภครวมไปถึงการใช้น้ำเพื่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร

3. แนวทางพัฒนาการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

หลังจากการจัดเวทีชุมชนเชิงปฏิบัติการ เรื่องการวิเคราะห์และวางแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม ด้วยเทคนิค AIC ณ บ้านหัวบึง ตำบลทรายมูล อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่าชาวบ้านบ้านหัวบึงได้มีความร่วมแรงร่วมใจคนในชุมชนที่มีจิตสำนึกในการ อนุรักษ์ หวงแหน

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าแห่งนี้ โดยได้ให้คำสอนที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งเกิดจากความเชื่อและความยำเกรงในสิ่งศักดิ์ในป่าชุมชนบ้านหัวบึง ซึ่งได้หลวงปู่สีทน กิตติปัญโญ ได้ให้คำสอนให้มีการอนุรักษ์ป่าชุมชนแห่งนี้ การห้ามตัดไม้ทำลายป่าเพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งส่งผลทำให้ป่าชุมชนบ้านหัวบึงเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์และชาวบ้านตระหนักถึงประโยชน์ที่ได้รับจากป่าชุมชนแห่งนี้ ทั้งในด้านการประกอบอาชีพ การหาเลี้ยงครอบครัว การเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน รวมไปถึงการสร้างชื่อเสียงให้ชุมชนแห่งนี้ซึ่งสอดคล้องกลับแนวคิด Orapin (1994) กล่าวว่า เป็นเทคนิคหรือแนวทางหนึ่งที่จะส่งเสริมให้สมาชิกองค์กรมาร่วมกันเรียนรู้ในกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการทำงานและพัฒนาร่วมกัน เทคนิคในการประชุมเพื่อระดมความคิดในการพัฒนาหมู่บ้าน กระบวนการกลุ่ม โดยให้ความหมายว่า เป็นกระบวนการที่ผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาใช้ความรู้สึกเชิงบวกต่อกันร่วมกันสร้างปณิธาน สร้างอนาคตที่พึงปรารถนาของกลุ่ม แล้วใช้ปัญญาร่วมกันด้วยการแลกเปลี่ยนคิดค้นวิธีการสำคัญ จากนั้นจึงร่วมกันวางแผนปฏิบัติ เพื่อควบคุมให้เกิดการกระทำ ซึ่งนับว่าเป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการที่เปิดโอกาสให้ ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันในการคิดและตั้งเป้าหมายที่อยากเห็นร่วมกัน แล้วจึงนำไปสู่แนวทางปฏิบัติที่เป็นไปได้จริง คือการแก้ไขปัญหาหรือสร้างสรรค์องค์กร

โครงการที่ได้จากการร่วมวิเคราะห์และวางแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมด้วยเทคนิค AIC คือ

1) การสร้างสถานที่จำหน่ายสินค้าหน้าป่าชุมชน โดยชาวบ้านเสนอให้มีการใช้พื้นที่สาธารณะหน้าป่าชุมชน เป็นสถานที่ที่ยังไม่ได้ทำประโยชน์ใด ๆ ซึ่งชาวบ้านเล็งเห็นว่าจากการที่คนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมและยังขาดสถานที่จำหน่ายผลผลิต เช่น พืชผักชนิดต่าง ๆ ผลิตภัณฑ์ OTOP จากกลุ่มต่าง ๆ เช่น ปลาดุกร้า ผลิตภัณฑ์เสื่อกก หรือขนมไทย เป็นต้น รวมไปถึงผลิตภัณฑ์ที่เก็บหาได้จากป่า ซึ่งปกติชาวบ้านจะนำผลิตภัณฑ์ไปจำหน่ายยังชุมชนอื่น ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องการสถานที่จำหน่ายสินค้าหน้าป่าชุมชน เพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนนอกเหนือจากการประกอบอาชีพหลัก และเป็นสถานที่จำหน่ายสินค้าให้กับผู้ที่มาท่องเที่ยว ทัศนศึกษา โดยเงินที่ได้จากการเก็บค่าสถานที่ส่วนหนึ่ง ชาวบ้านจะเก็บเข้ากองทุนป่าชุมชนบ้านหัวบึง เพื่อใช้ในการดูแลรักษาและพัฒนาป่าชุมชนบ้านหัวบึงต่อไป

2) การจัดทำป้ายบอกชนิดพรรณไม้ ซึ่งในป่าชุมชนบ้านหัวบึงได้รับการสนับสนุนจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม และสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 7 จังหวัดขอนแก่น ในการจัดทำป้ายบอกชนิดพรรณไม้และป้ายสื่อความหมายขึ้นเพื่อให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว และคนในชุมชน โดยอยู่ระหว่างเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ แต่ชาวบ้านเห็นว่าป้ายบอกชนิดพรรณไม้มีจำนวนไม่เพียงพอต่อการให้ความรู้กับผู้ที่มาเยี่ยมชม ซึ่งต้นไม้ สมุนไพรหลายชนิดยังไม่มีป้ายบอกชื่อพันธุ์ และประโยชน์ที่ได้จากพรรณไม้เหล่านี้ ซึ่งจะก่อให้เกิดความตระหนักถึงประโยชน์ของพรรณไม้ในป่าชุมชนแห่งและความหวงแหนที่ต้องการรักษาป่าชุมชนบ้านหัวให้คงอยู่กับชุมชนต่อไป

3) การสร้างรั้วรอบบ่อน้ำผุดโดยใช้หินภูเขา ในปัจจุบันบ่อน้ำผุดในป่าชุมชนบ้านหัวบึงถูกจัดสร้างด้วยเหล็ก ซึ่งมีสภาพเสื่อมโทรมและการเกิดสนิมขึ้น รวมทั้งการสร้างรั้วรอบบ่อน้ำผุดด้วยรั้วเหล็กดังกล่าว ชาวบ้านเห็นว่า มีลักษณะที่ไม่เข้ากับภูมิทัศน์ของป่าชุมชนที่เป็นธรรมชาติ ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องการสร้างรั้วรอบบ่อน้ำผุดโดยใช้หินภูเขา ที่มีลักษณะเป็นธรรมชาติเข้ากับภูมิทัศน์ของป่าชุมชน และด้วยคุณลักษณะของหินภูเขามีความแข็งแรงทนทาน ชาวบ้านจึงเห็นว่าเหมาะสมต่อการใช้ในการทำรั้วรอบบ่อน้ำผุด เพื่อความแข็งแรงทนทาน ความสวยงามของทัศนียภาพป่าชุมชนแวดล้อม และรักษาบ่อน้ำผุดที่เป็นสิ่งที่สำคัญต่อคนในชุมชนต่อไป

วิจารณ์ผลการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้พบว่า บ้านหัวบึง หมู่ที่ 9 ตำบลทรายมูล อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่ม ลักษณะลาดชันสลับไปมา ประชาชนในหมู่บ้านหัวบึงมีส่วนใหญ่การใช้แหล่งน้ำจากบ่อน้ำผุดจากป่าชุมชนบ้านหัวบึง ป่าชุมชนบ้านหัวบึงเป็นที่สาธารณะประโยชน์หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) เลขที่ 49286 เนื้อที่ 88–0–9 ไร่ ได้รับการอนุมัติโครงการป่าชุมชนโดยกรมป่าไม้ เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2556 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการควบคุม ดูแล รักษาหรือบำรุงป่า พัฒนาสิ่งแวดล้อมและการใช้ประโยชน์ภายใต้หลักความยั่งยืนมุ่งหวังที่จะพัฒนาป่าไม้และสร้างความเข้มแข็งของชุมชนควบคู่กันต่อไป

การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านหัวบึง ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานมากที่สุด แสดงให้เห็นซึ่งความร่วมมือร่วมใจของคนชุมชนและความตระหนักถึงความสำคัญของป่าชุมชน ทั้งการเข้าร่วมปลูกป่าชุมชน บำรุงดูแลรักษาป่าชุมชน ร่วมดูแลรักษาบ่อน้ำผุดในป่าชุมชน ร่วมดูแลรักษาบ่อน้ำผุดในป่าชุมชน ดูแลรักษาศาลปู่ตาในป่าชุมชน บริจาคหรือสนับสนุนอุปกรณ์ในการรักษาป่าชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งร่วมดูแลรักษาศาลปู่ตาในป่าชุมชนที่ชุมชนให้ความเคารพเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชุมชนสักการะบูชา เป็นศูนย์รวมใจของชาวบ้านในชุมชนให้ช่วยกันดูแลรักษาป่า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Chanchai (2007) ซึ่งกล่าวว่าการจัดการป่าชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ภูมิปัญญาทางสังคม ภูมิปัญญาทางด้านพุทธศาสนา ความเชื่อ การทำบุญ มีส่วนสำคัญในการจัดการป่าชุมชนและทรัพยากรในชุมชน และ Chakrapong (2013) ที่กล่าวว่า ประชาชน

มีส่วนร่วมในการจัดการป่า ผ่านมิติของวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ ก่อให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับแนวคิดของ Suchart (2010) ที่กล่าวว่า กระบวนการจัดการจัดการป่าชุมชนจำเป็นต้องอาศัยระบบความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่า การส่งเสริมสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนร่วมกับการบริหารจัดการของภาครัฐ เพื่อให้การจัดการป่าชุมชนมีความสำคัญก่อให้เกิดความยั่งยืน และการที่ชุมชนมีความสนิทสนมทำให้การบอกกล่าวชักชวนให้เพื่อนบ้านมาเข้าร่วมกิจกรรมจึงเป็นร่วมที่ง่าย ในขณะที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในด้านการค้นหาสาเหตุของปัญหาน้อยกว่าส่วนอื่น เนื่องจากอาจทำธุระหรือการทำงานอยู่จึงไม่สามารถเข้าร่วมได้ทุกคน และคิดว่าการทำงานของคณะกรรมการป่าชุมชนมีผู้ทำหน้าที่ในด้านนี้อยู่แล้วจึงไม่ได้เข้าร่วมในด้านนี้เท่าที่ควร

การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของชาวบ้านบ้านหัวบึง ชาวบ้านใช้เป็นแหล่งอาหารในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ รวมไปถึงใช้ในประโยชน์ทางด้านจิตด้านประกอบพิธีกรรมและการใช้เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ โดยการใช้ประโยชน์ทางด้านอาหารและการประกอบอาชีพของชาวบ้านในบ้านหัวบึงนั้นเน้นการใช้ประโยชน์เพื่อการบริโภคเป็นส่วนใหญ่เนื่องจาก มีกฎเกณฑ์ของป่าชุมชนในการเก็บหาของป่าที่ชัดเจน ชาวบ้านบ้านหัวบึงมีการเคารพและทำตามกฎของป่าชุมชนบ้านหัวบึงอย่างเคร่งครัด และชาวบ้านยังต้องการอนุรักษ์พืชพรรณให้ขยายพันธุ์ไว้เก็บหาในปีถัดไปด้วย การเก็บหาของป่าที่สร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านมีอยู่ 2 อย่างได้แก่ การเก็บหาเห็ดและการเก็บผักป่า ซึ่งสอดคล้องกับ Phawadee (2018) ได้ศึกษาการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ผลการศึกษาพบว่า ป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ตำบลโคกตาล อำเภอภูสิงห์จังหวัดศรีสะเกษ หรือป่าชุมชนวัดพระบาทภูสิงห์ ถือเป็นแหล่งอาหารสำคัญในพื้นที่ โดยประชาชนสามารถเข้าไปเก็บเห็ดนานาชนิดได้ในช่วงต้นฤดูฝน ในช่วงเดือนพฤษภาคม – สิงหาคมของทุกปี โดยเห็ดป่าที่พบส่วนใหญ่ในพื้นที่ ได้แก่ เห็ดระโงก เห็ดไค เห็ดเผาะ เห็ดโคน เห็ดน้ำหมาก เห็ดปลวก ซึ่งประชาชนในพื้นที่ที่เข้าป่าเก็บเห็ดในป่าชุมชนส่วนใหญ่นำมาบริโภคในครัวเรือน และหากได้เยอะก็จะนำมาจำหน่าย ราคากิโลกรัมละ 200 – 300 บาท ซึ่งบางครัวเรือน สามารถมีรายได้จากการจำหน่ายเห็ดป่า เฉลี่ยเดือนละ 3,000 – 5,000 บาท ป่าชุมชนแห่งนี้เป็นแหล่งรวมอาหารของชุมชนในพื้นที่ มีทั้งพืชผัก ผลไม้ป่านานาชนิด และสมุนไพรต่างๆ และการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านหัวบึงของชาวบ้านบ้านหัวบึงที่มากที่สุดได้แก่ การใช้ประโยชน์เพื่อประกอบพิธีกรรมเนื่องจากมีหลวงปู่สีทนและหลวงปู่หาน เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนซึ่งจะใช้ประกอบพิธีทำบุญหมู่บ้าน นอกจากนั้นยังใช้ประโยชน์จากน้ำประปาที่มาจากบ่อน้ำผุดรองลงมา เนื่องจากเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญของคนในชุมชนที่ใช้ ทั้งการอุปโภคบริโภคและการประกอบการเกษตรกรรมของคนในชุมชน

แนวทางพัฒนาการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน คือ

1) โครงการสร้างสถานที่จำหน่ายสินค้าหน้าป่าชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านมีสถานที่สำหรับจำหน่ายสินค้าทางการเกษตร ผลิตภัณฑ์ชุมชน ผลิตภัณฑ์จากป่าชุมชน เป็นการใช้พื้นที่ว่างเปล่าให้เกิดประโยชน์และเพื่อที่ได้เงินจากการเก็บค่าบำรุงสถานที่เป็นเงินทุนในการรักษาป่าชุมชนบ้านหัวบึงให้ดียิ่งขึ้น

2) การทำป้ายบอกชนิดพรรณไม้ของป่าชุมชน เพื่อบอกชนิดพรรณไม้ ให้เกิดการเรียนรู้ต่อผู้ที่มาเยี่ยมชมป่าชุมชน และเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติให้กับประชาชนทั่วไป

3) โครงการสร้างรั้วรอบบ่อน้ำผุดโดยใช้หินภูเขาในป่าชุมชน เพื่อสร้างรั้วรอบบ่อน้ำผุดโดยใช้หินภูเขาในป่าชุมชนให้เกิดความสวยงามของทัศนียภาพ ความปลอดภัยของผู้ที่มาเยี่ยมชม และเพื่อป้องกันน้ำที่ไหลจากเนินป่าสนามบินท่วมบ่อน้ำผุด

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านหัวบึง ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน แสดงให้เห็นซึ่งแสดงความร่วมมือร่วมใจของคนชุมชนและความตระหนักถึงความสำคัญของป่าชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ร่วมดูแลรักษาศาลปู่ตาในป่าชุมชนที่ชุมชนให้ความเคารพเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชุมชนสักการะบูชา เป็นศูนย์รวมใจของชาวบ้านในชุมชน และการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ชาวบ้านใช้เป็นแหล่งอาหารในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ เน้นการใช้ประโยชน์เพื่อการบริโภคเป็นส่วนใหญ่ รวมไปถึงใช้ในประโยชน์ทางด้านจิตใจ ด้านประกอบพิธีกรรม และการใช้เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน จากผลการศึกษาผู้วิจัยได้แนวทางพัฒนาการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการใช้ประโยชน์ภายใต้หลักความยั่งยืนมุ่งหวังที่จะพัฒนาป่าไม้และสร้างความเข้มแข็งของชุมชนควบคู่กันต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ โครงการวิจัยบูรณาการจัดการทรัพยากรดินและน้ำ เพื่อผลิตพืชผักอินทรีย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ได้สนับสนุนเงินทุนในการทำวิจัยในครั้งนี้

References

Chakrapong, P. (2013). *Developing a model for people's participation in community forest management*.

Chiahg Mai. Maejo University. (in Thai)

Chanchai, N. (2007). *Local wisdom in community forest management*. Bangkok: Taweewat Printing. (in Thai)

Community Forest Management Office. (2018a). *Operational manual of area management activities by government support*. .Bangkok: National Buddhism Office printing house.

Community Forest Management Office. (2018b). *Guidelines for the implementation of forest projects community of the Royal Forest Department.* Nonthaburi: Agricultural cooperative association of Thailand Co., Ltd.

Komol, P. (1992). *The concept of community forest in Thailand*. Bangkok: Agricultural cooperative association of Thailand Co., Ltd. (in Thai)

Orapin, S. (1994). *A Guide to organizing meetings for brainstorming on village development: Village development by people's power*. Bangkok. Foundation of Thailand development research institute. (in Thai)

Phawadee, T. (2018). *Management of community forest in the area of quality class of basin of a river of the third class in Sisaket Province by people's participation*. (Master's thesis). Sisaket. Sisaket Rajabhat University. (in Thai)

Royal Forest Department. (1999). *Community forest promotion officer's manual.* Bangkok: Wanawat research division office of forestry academics.

Samat, S. (2005). *Bamboo forest management through community participation: area case study Doi Tung development project Mae Fah Luang District Chiang Rai.* (Master's thesis). Chiang Mai. Chiang Mai University. (in Thai)

Suchart, B. (2010). *Study of local wisdom in Ban Nong Hua Khon community forest management*. (Master's thesis). Mahasarakham. Mahasarakham University. (in Thai)

Research article

Community's participation in community forest management and utilization of Ban Haubueng community forest Nampong District Khon Kaen Province

Chalermkit Phulawan[1*] and Krailert Taweekul[2]

[1*]*Kosumphisai Agricultural Office, Kosumphisai, Maha sarakham 44140*

[2]*Program in Agricultural Extension and Development, Faculty of Agriculture, Khon Kaen University, Muang, Khon Kaen 40002*

ARTICLE INFO

Article history
Received: 16 August 2021
Revised: 10 December 2021
Accepted: 26 February 2022
Online published: 27 June 2022

Keyword
community forest management participation

ABSTRACT

The purpose of this research was to study the Ban Hua Bueng community context and the Ban Hua Bueng community forest context to communicate involvement approaches, developing community forest management with participation and utilization of community forests of the people of Ban Hua Bueng, village No. 9, Sai Mun Sub-district, Nam Phong District, Khon Kaen Province This research is a blended research (Mixed-Method Research) collected data from people of 113 households in October-December 2019 by using interview form, and community workshops were organized using the participative process technique, Appreciation Influence Control (AIC) were analyzed by using the SPSS for statistical analysis. The results of the study found that Ban Hua Bueng is located at village No. 9, Sai Mun Subdistrict, Nam Phong District, Khon Kaen Province. The village was established in 1899 with a living area was 62 rai, an agricultural area was 883.24 rai and a public land was 124 rai. The Ban Hua Bueng community forest covers an area of 80-0-9 rai with sandy loam. The forest condition is dry evergreen forest. Most of the plants found are rubber trees, trellises, nests, takhian stone, deer figs, and there is a spring in the middle of the community forest. In terms of participation in community forest management and utilization, it was found that operational participation, participation in monitoring and evaluation were high level. The use of community forests to perform the rituals and benefit from the spring water as much as possible and guidelines for developing community forest management with participation and utilization of community forests by establishing a community forum and developing guidelines in the form of creating a market for selling agricultural products and forest products in the community forest.

[*]Corresponding author
E–mail address: cphulawan@gmail.com (C. Phulawan)
Online print: 27 June 2022 Copyright © 2022. This is an open access article, production, and hosting by Faculty of Agricultural Technology, Rajabhat Maha Sarakham University. https://doi.org/10.14456/paj.2022.6